

FYBCOM SEM II

UNIT 3 મૂડી અંદાજપત્ર

મૂડી અંદાજપત્રનો વિસ્તૃત અર્થ (Suitable Explanation)

મૂડી અંદાજપત્ર એ પેઢી દ્વારા લેવામાં આવતો એક મહત્વપૂર્ણ દીર્ઘકાળીન નાણાકીય નિર્ણય છે. તેમાં પેઢી પોતાના પાસે ઉપલબ્ધ મર્યાદિત ભંડોળને વિવિધ રોકાણ વિકલ્પોમાંથી એવા વિકલ્પમાં રોકે છે કે જે ભવિષ્યમાં મહત્તમ નફો અને વળતર આપે.

સરળ શબ્દોમાં કહીએ તો, જ્યારે પેઢી પાસે એક કરતાં વધુ મૂડી રોકાણના પ્રસ્તાવો (Projects) ઉપલબ્ધ હોય, ત્યારે તે દરેક પ્રોજેક્ટની કલ્પના, આયોજન, ખર્ચ-લાભનું મૂલ્યાંકન કરીને અંતે સૌથી વધુ લાભદાયક પ્રોજેક્ટને પસંદ કરે છે. આ સમગ્ર પ્રક્રિયાને મૂડી અંદાજપત્ર કહેવાય છે.

મૂડી અંદાજપત્ર માત્ર નવા પ્રોજેક્ટમાં રોકાણ સુધી મર્યાદિત નથી, પરંતુ તેમાં

- જૂની અથવા ખરાયેલી મૂડીની ફેરબદલ,
- ઉત્પાદન ક્ષમતામાં વધારો કે ઘટાડો,
- આધુનિક યંત્રસામગ્રીમાં રોકાણ,
- તેમજ રોકાણના પ્રમાણ (Volume) અને સમય (Timing) વિશેના નિર્ણયો પણ સમાવિષ્ટ થાય છે.

કારણ કે આવા નિર્ણયો લાંબા ગાળાના હોય છે, તેમાં મોટી રકમ સંકળાયેલી હોય છે અને એકવાર નિર્ણય લેવામાં આવ્યા પછી તેને સહેલાઈથી બદલવા શક્ય નથી. તેથી મૂડી અંદાજપત્રના નિર્ણયોમાં સાવચેતી, વિશ્લેષણ અને વૈજ્ઞાનિક પદ્ધતિઓનો ઉપયોગ અનિવાર્ય બને છે.

પ્રો. પોલ, મોટે અને હેન્સ મુજબ,

મૂડી અંદાજપત્રની મૂળ સમસ્યા એ છે કે પેઢી માટે ઉપલબ્ધ અનેક રોકાણ વિકલ્પોમાંથી સૌથી વધુ નફાકારક રોકાણને સ્વીકારવા અને ઓછી અથવા નકારાત્મક નફાકારકતા ધરાવતા વિકલ્પોને અસ્વીકારવા.

આથી, મૂડી અંદાજપત્ર પેઢીને તેના મુખ્ય ઉદ્દેશ્ય—મહત્તમ નફો અને પેઢીના મૂલ્યમાં વધારો—હાંસલ કરવામાં માર્ગદર્શન આપે છે.

મૂડી અંદાજપત્રની વિશેષતાઓ (In-Depth Explanation)

1. દીર્ઘકાળીન રોકાણ સંબંધિત નિર્ણયો

મૂડી અંદાજપત્ર મુખ્યત્વે એવા રોકાણના નિર્ણયો સાથે સંકળાયેલું છે જેનો પ્રભાવ પેઢી પર લાંબા સમય સુધી રહે છે. આવા નિર્ણયો એકવાર લેવામાં આવ્યા પછી સરળતાથી બદલવા શક્ય નથી. આમાં નીચેના મહત્વપૂર્ણ નિર્ણયો સામેલ થાય છે:

- પ્લાન્ટનું વિસ્તરણ કરીને ઉત્પાદન ક્ષમતા વધારવી,
- નવા પ્લાન્ટ, યંત્રસામગ્રી અને આધુનિક સાધનોમાં રોકાણ કરવું,
- જૂના અને ખરાબ થયેલા સાધનોની બદલી કરવી,
- ઉત્પાદન ચેનલો તથા બજારોનું વૈવિધ્યકરણ કરીને નવા ક્ષેત્રોમાં પ્રવેશ કરવો,
- કોઈ સંપત્તિ ભાડેથી લેવી કે ખરીદવી તે અંગેનો નિર્ણય,
- માનવ સંસાધન વિકાસ માટે તાલીમ, જાહેરાત, સંશોધન અને વિકાસ (R&D) જેવા મહત્વપૂર્ણ ખર્ચ કરવાના નિર્ણયો.

આ તમામ નિર્ણયો પેઢીની લાંબા ગાળાની વૃદ્ધિ અને સ્પર્ધાત્મક શક્તિ નક્કી કરે છે.

2. મહત્તમ નફાકારક પ્રોજેક્ટની પસંદગી

મૂડી અંદાજપત્રનો મુખ્ય ઉદ્દેશ પેઢી પાસે ઉપલબ્ધ મર્યાદિત ભંડોળને એવા પ્રોજેક્ટમાં રોકવાનો હોય છે જે સૌથી વધુ નફો અને મૂલ્ય સર્જે. પેઢી દરેક પ્રોજેક્ટના ખર્ચ અને ભવિષ્યમાં મળનારા લાભોની તુલના કરીને તેમાંથી સર્વોત્તમ અને લાભદાયક

પ્રોજેક્ટને પસંદ કરે છે અને ઓછા કે નુકસાનકારક પ્રોજેક્ટોને નકારી કાઢે છે. આ રીતે મૂડી અંદાજપત્ર પેઢીના સંસાધનોના યોગ્ય ઉપયોગમાં મદદરૂપ બને છે.

3. વળતર લાંબા સમયગાળામાં પ્રાપ્ત થવું

મૂડી અંદાજપત્રમાં કરાયેલા ખર્ચ પરનું વળતર તાત્કાલિક મળતું નથી. સામાન્ય રીતે આવા રોકાણો પરથી આવક ઘણા વર્ષોના સમયગાળામાં ધીમે ધીમે પ્રાપ્ત થાય છે. ઉદાહરણ તરીકે, નવો પ્લાન્ટ સ્થાપિત કર્યા પછી તેની સંપૂર્ણ ક્ષમતાથી ઉત્પાદન શરૂ થવામાં અને નફો મળવામાં સમય લાગે છે. તેથી મૂડી અંદાજપત્રને લાંબા ગાળાની દૃષ્ટિથી જોવું પડે છે.

4. અનિશ્ચિતતા અને જોખમનો સમાવેશ

મૂડી અંદાજપત્રના નિર્ણયો ભવિષ્યને લગતા હોવાથી તેમાં નોંધપાત્ર પ્રમાણમાં અનિશ્ચિતતા અને જોખમ સામેલ હોય છે. ભવિષ્યમાં માંગ, કિંમતો, તકનીકી ફેરફારો, સરકારી નીતિઓ, સ્પર્ધા વગેરે પરિબલો બદલાઈ શકે છે, જેના કારણે અપેક્ષિત વળતર મળવાનું ચોક્કસ કહી શકાય તેમ નથી. આથી મૂડી અંદાજપત્રમાં જોખમનું મૂલ્યાંકન અને સાવચેતીપૂર્વક નિર્ણય લેવો અત્યંત જરૂરી બને છે.

5. મર્યાદિત મૂડી સ્ત્રોતોની કાર્યક્ષમ ફાળવણી

પેઢી પાસે ઉપલબ્ધ મૂડી સીમિત હોય છે, જ્યારે રોકાણ માટેના વિકલ્પો ઘણા હોય શકે છે. મૂડી અંદાજપત્રમાં મુખ્ય સમસ્યા એ છે કે આ મર્યાદિત મૂડીને વિવિધ પ્રોજેક્ટ્સમાં કેવી રીતે કાર્યક્ષમ રીતે વહેંચવી. અત્યારે પેઢીએ એવો નિર્ણય લેવો પડે છે કે કયા પ્રોજેક્ટમાં કેટલું ભંડોળ રોકવું જેથી કુલ નફો અને પેઢીનું મૂલ્ય મહત્તમ બની શકે.

નિષ્કર્ષ

આ રીતે, મૂડી અંદાજપત્ર માત્ર ખર્ચ કરવાનો નિર્ણય નથી, પરંતુ તે પેઢીની દીર્ઘકાળીન યોજના, વૃદ્ધિ, સ્થિરતા અને નફાકારકતા સાથે સીધો સંબંધ ધરાવતું એક વ્યૂહાત્મક સાધન છે.

મૂડી અંદાજપત્રનું મહત્વ (In-Depth Explanation)

1. દીર્ઘકાળીન અને અપરિવર્તનીય રોકાણમાં સાવચેતી

મૂડી ખર્ચ સ્વભાવથી લાંબા ગાળાનો હોય છે. એકવાર પેઢી કોઈ પ્લાન્ટ, યંત્રસામગ્રી કે મોટા પ્રોજેક્ટમાં રોકાણ કરી દે પછી, તેને પાછું ખેંચવું કે બદલવું સહેલું નથી. આવા રોકાણોમાં જોખમ, અનિશ્ચિતતા અને નુકસાનની શક્યતા પણ જોડાયેલી હોય છે. જો ખોટો નિર્ણય લેવાય તો પેઢીને મોટું નાણાકીય નુકસાન ભોગવવું પડી શકે છે. તેથી મૂડી અંદાજપત્ર પેઢીને દરેક રોકાણ દરખાસ્તનું પૂરતું આયોજન, વિશ્લેષણ અને મૂલ્યાંકન કરીને સાવચેતીપૂર્વક નિર્ણય લેવા મદદ કરે છે.

2. ઉધાર ભંડોળના ખર્ચની ભરપાઈ સુનિશ્ચિત કરવી

મોટાભાગના મૂડી રોકાણો માટે પેઢીને બજારમાંથી મોટા પ્રમાણમાં ભંડોળ એકત્ર કરવું પડે છે—જેમ કે શેર, ડિબેન્ચર, કે લોન દ્વારા. આ ભંડોળ પર વ્યાજ, ડિવિડેન્ડ અને અન્ય ખર્ચ ચૂકવવાના હોય છે. તેથી તે અનિવાર્ય બને છે કે પસંદ કરાયેલ પ્રોજેક્ટમાંથી મળતી આવક એટલી હોવી જોઈએ કે તે ઉધાર ખર્ચને આવરી લેતા સાથે પૂરતો નફો પણ આપે. મૂડી અંદાજપત્ર ભાવિ આવક અને નફાકારકતાનો આગોતરો અભ્યાસ કરીને આવા નિર્ણયો માટે મજબૂત આધાર પૂરું પાડે છે.

3. અકાર્યક્ષમતા અને સંસાધનોની બરબાદી અટકાવવી

જો મૂડી રોકાણનું યોગ્ય આયોજન ન કરવામાં આવે તો પેઢીને ઉંચા સંચાલન ખર્ચ, યંત્રસામગ્રીની અપૂરતી વપરાશ, અથવા વધારાની ક્ષમતા જેવી સમસ્યાઓનો સામનો કરવો પડી શકે છે. આ પરિસ્થિતિમાં મૂડી પર પૂરતું વળતર મળતું નથી અને પેઢીની નફાકારકતા ઘટે છે. મૂડી અંદાજપત્ર દ્વારા દરેક પ્રોજેક્ટની ખર્ચ-લાભ ગણતરી કરીને એવી રોકાણ દરખાસ્ત પસંદ કરવામાં આવે છે જે મૂડીનો કાર્યક્ષમ ઉપયોગ સુનિશ્ચિત કરે છે.

4. મેનેજમેન્ટની પ્રતિષ્ઠા અને પેઢીના મૂલ્યમાં વધારો

મૂડી રોકાણના નિર્ણયો મેનેજમેન્ટની ક્ષમતા અને દૃષ્ટિકોણનું પ્રતિબિંબ હોય છે. યોગ્ય મૂડી અંદાજપત્રના નિર્ણયોથી પેઢીનો મૂડી આધાર મજબૂત બને છે અને તે કાર્યરત મૂડી પર અપેક્ષિત વળતર મેળવવા લાગે છે. આ સફળતા મેનેજમેન્ટની પ્રતિષ્ઠા વધારે છે અને રોકાણકારો, ધિરાણદાતાઓ તથા બજારમાં વિશ્વાસ ઊભો કરે છે. તેથી, સમજદાર અને વૈજ્ઞાનિક પદ્ધતિઓ પર આધારિત મૂડી અંદાજપત્ર મેનેજમેન્ટ માટે અત્યંત મહત્વપૂર્ણ બને છે.

નિષ્કર્ષ

આ રીતે, મૂડી અંદાજપત્ર માત્ર નાણાકીય તકનીક નથી, પરંતુ તે પેઢીની દીર્ઘકાળીન સ્થિરતા, નફાકારકતા અને વિકાસ માટે અનિવાર્ય સાધન છે. યોગ્ય મૂડી અંદાજપત્ર પેઢીને જોખમ ઘટાડવા, સંસાધનોનો શ્રેષ્ઠ ઉપયોગ કરવા અને મહત્તમ વળતર મેળવવામાં મદદ કરે છે.

રોકાણ દરખાસ્તો (પ્રોજેક્ટ્સ)નું મૂલ્યાંકન કરવાની વિવિધ પદ્ધતિઓ

પેઢી પાસે ઉપલબ્ધ મર્યાદિત ભંડોળને સૌથી વધુ નફાકારક પ્રોજેક્ટમાં રોકવા માટે વિવિધ રોકાણ દરખાસ્તોનું વિજ્ઞાનસભર મૂલ્યાંકન કરવું જરૂરી બને છે. આ હેતુ માટે નીચે દર્શાવેલ મુખ્ય પદ્ધતિઓનો ઉપયોગ કરવામાં આવે છે:

1. રોકડ પરત ચૂકવણી પદ્ધતિ (Payback Period Method)

આ પદ્ધતિમાં પ્રોજેક્ટમાં કરાયેલ પ્રારંભિક રોકાણ કેટલી અવધિમાં પાછું મળશે તે ગણવામાં આવે છે.

2. સરેરાશ વળતર દરની પદ્ધતિ (Average Rate of Return Method / Accounting Rate of Return Method)

આ પદ્ધતિ હેઠળ પ્રોજેક્ટ પરથી મળતા સરેરાશ વાર્ષિક નફાને સરેરાશ રોકાણ સાથે તુલનામાં લઈને વળતર દર નક્કી કરવામાં આવે છે.

3. ચોખ્ખા વર્તમાન મૂલ્યની પદ્ધતિ (Net Present Value Method – NPV)

આ પદ્ધતિમાં ભવિષ્યમાં મળનારી રોકડ આવકના વર્તમાન મૂલ્યમાંથી પ્રારંભિક રોકાણ બાદ કરી પ્રોજેક્ટની નફાકારકતા નક્કી કરવામાં આવે છે.

4. આંતરિક વળતર દરની પદ્ધતિ (Internal Rate of Return Method – IRR)

આ પદ્ધતિમાં તે વળતર દર શોધવામાં આવે છે જેમાં પ્રોજેક્ટનું ચોખ્ખું વર્તમાન મૂલ્ય શૂન્ય બને છે.

5. નફાકારકતા આંકની પદ્ધતિ (Profitability Index Method)

આ પદ્ધતિમાં ભવિષ્યની રોકડ આવકના વર્તમાન મૂલ્યને પ્રારંભિક રોકાણ સાથેના અનુપાત તરીકે વ્યક્ત કરીને પ્રોજેક્ટની યોગ્યતા નક્કી કરવામાં આવે છે.

રોકડ પરત ચૂકવણી પદ્ધતિ (Pay-Back Period Method)

1. અર્થ

રોકડ પરત ચૂકવણી પદ્ધતિ તે સમયગાળો દર્શાવે છે, જેમાં કોઈ પ્રોજેક્ટમાં કરાયેલ પ્રારંભિક રોકાણ સંપૂર્ણપણે પાછું વસૂલ થઈ જાય છે.

બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, જે અવધિ દરમિયાન પ્રોજેક્ટમાંથી મળતા કુલ રોકડ પ્રવાહો, કરાયેલ કુલ રોકડ ખર્ચના બરાબર થાય છે, તે અવધિને પે-બેક પિરિયડ કહેવામાં આવે છે.

આ પદ્ધતિ પેઢીને એ સમજવામાં મદદ કરે છે કે પ્રોજેક્ટ કેટલા સમયમાં પોતાનો ખર્ચ કાઢી લે છે અને તેમાં કેટલો જોખમ તથા તરલતા (Liquidity) સામેલ છે.

2. સૂત્ર

(i) સમાન વાર્ષિક રોકડ પ્રવાહ હોય ત્યારે:

$$PBP = \text{પ્રારંભિક રોકાણ} / \text{વાર્ષિક ચોખ્ખો રોકડ પ્રવાહ}$$

3. પે-બેક પદ્ધતિના ફાયદા

1. સરળ અને સહેલી પદ્ધતિ

આ પદ્ધતિમાં કોઈ જટિલ ગણતરીઓ નથી; સામાન્ય વ્યક્તિ પણ સરળતાથી તેનો ઉપયોગ કરી શકે છે.

2. જોખમનું મૂલ્યાંકન

ટૂંકા પે-બેક સમયગાળા ધરાવતા પ્રોજેક્ટ્સમાં જોખમ ઓછું હોય છે. તેથી મેનેજમેન્ટને જોખમનો અંદાજ મળે છે.

3. વહેલી આવક પર ભાર

જો પેઢી ઝડપથી રોકાણ પરત મેળવવા માંગતી હોય, તો આ પદ્ધતિ ખૂબ ઉપયોગી બને છે.

4. ટૂંકા ગાળાના પ્રોજેક્ટ્સ માટે યોગ્ય

લાંબી સગર્ભાવસ્થા ધરાવતા પ્રોજેક્ટ્સની સરખામણીમાં આ પદ્ધતિ ટૂંકા ગાળાના અને ઓછા જોખમી પ્રોજેક્ટ પસંદ કરવામાં મદદ કરે છે.

4. પે-બેક પદ્ધતિની મર્યાદાઓ

1. નફાકારકતાનું સાચું માપ નથી

આ પદ્ધતિ મૂડીની ઉત્પાદકતા અથવા કુલ નફાકારકતા માપતી નથી; માત્ર રોકાણ ક્યારે પરત મળે તે બતાવે છે.

2. દીર્ઘકાળીન લાભની અવગણના
જે પ્રોજેક્ટ શરૂઆતમાં ઓછું વળતર આપે પરંતુ પછી વધારે આવક આપે છે, તેને આ પદ્ધતિ અવગણે છે.
3. પે-બેક પછીના રોકડ પ્રવાહની અવગણના
પે-બેક સમયગાળો પૂર્ણ થયા પછી મળનારા રોકડ પ્રવાહોને આ પદ્ધતિ ધ્યાનમાં લેતી નથી.
4. નાણાંના સમય મૂલ્યની અવગણના
આજના રૂ. 10,000 અને બે વર્ષ પછી મળનારા રૂ. 10,000 ને સમાન માને છે, જે વાસ્તવિક નથી.
5. અસમાન રોકડ પ્રવાહમાં મર્યાદિત ઉપયોગિતા
જો પ્રોજેક્ટમાં દર વર્ષે અલગ-અલગ રોકડ પ્રવાહ હોય, તો આ પદ્ધતિ ઓછું અસરકારક બની જાય છે.
6. તરલતા પર અતિશય ભાર
પદ્ધતિ તરલતાને વધુ મહત્વ આપે છે અને સંપત્તિના આર્થિક જીવન તથા મૂડી બગાડની અવગણના કરે છે.
7. પેઢીના વ્યાપક ઉદ્દેશ્યોની અવગણના
બજાર હિસ્સો વધારવો, ટેકનોલોજી સુધારવી, કે વેચાણમાં વધારો કરવો જેવા ઉદ્દેશ્યો આ પદ્ધતિ ધ્યાનમાં લેતી નથી.

5. ઉકેલ-1 (સમાન રોકડ પ્રવાહ)

પ્રશ્ન:

એક પ્રોજેક્ટમાં રૂ. 5,00,000નું રોકાણ કરવામાં આવ્યું છે. તે દર વર્ષે રૂ. 1,00,000નો ચોખ્ખો રોકડ પ્રવાહ આપે છે. પે-બેક સમયગાળો શોધો.

ઉકેલ:

$$\text{PBP} = \frac{5,00,000}{1,00,000} = 5 \text{ વર્ષ}$$

6. ઉકેલ-II (અસમાન રોકડ પ્રવાહ)

વર્ષ	રોકડ પ્રવાહ (રૂ.)	કુલ રોકડ પ્રવાહ (રૂ.)
1	25,000	25,000
2	30,000	55,000
3	20,000	75,000
4	50,000	1,25,000

કુલ	રોકડ	ખર્ચ	=	રૂ.	1,00,000
3	વર્ષ	પછી	વસૂલાત	=	રૂ. 75,000

બાકી = રૂ. 25,000

4મા વર્ષે રૂ. 50,000 મળે છે

$$\frac{25,000}{50,000} \times 12 = 6 \text{ મહિના}$$

પે-બેક સમયગાળો = 3 વર્ષ 6 મહિના

7. સ્વીકૃતિ નિયમ (Acceptance Rule)

પે-બેક પદ્ધતિ અનુસાર,

જે રોકાણ દરખાસ્તનો પે-બેક સમયગાળો સૌથી ઓછો હોય તે દરખાસ્ત સ્વીકારવામાં આવે છે, અને વધુ સમય લેતી દરખાસ્તોને નકારવામાં આવે છે.

નિષ્કર્ષ

રોકડ પરત ચૂકવણી પદ્ધતિ સરળ અને તરલતા આધારિત મૂલ્યાંકન પદ્ધતિ છે. જો કે, તે દીર્ઘકાળીન નફાકારકતા અને નાણાંના સમય મૂલ્યને અવગણે છે, તેથી તેને અન્ય આધુનિક પદ્ધતિઓ (NPV, IRR) સાથે જોડીને ઉપયોગ કરવો વધુ યોગ્ય ગણાય છે.

યોખ્ખા વર્તમાન મૂલ્યની પદ્ધતિ (Net Present Value – NPV Method)

1. અર્થ

યોખ્ખું વર્તમાન મૂલ્ય એ એવી પદ્ધતિ છે જેમાં કોઈ રોકાણ પ્રોજેક્ટમાંથી ભવિષ્યમાં મળનારા રોકડ પ્રવાહોને મૂડીના ખર્ચ (Discount Rate) દ્વારા વર્તમાન મૂલ્યમાં ફેરવી લેવામાં આવે છે અને ત્યારબાદ તેમાંથી પ્રોજેક્ટનો પ્રારંભિક રોકડ ખર્ચ બાદ કરીને યોખ્ખું વર્તમાન મૂલ્ય નક્કી કરવામાં આવે છે.

સરળ શબ્દોમાં કહીએ તો, NPV બતાવે છે કે પ્રોજેક્ટ પેઢીના મૂલ્યમાં વધારો કરે છે કે ઘટાડો.

2. સૂત્ર

$$NPV = CF_0 + \frac{CF_1}{(1+r)^1} + \frac{CF_2}{(1+r)^2} + \frac{CF_3}{(1+r)^3} + \dots + \frac{CF_n}{(1+r)^n}$$
$$= \sum_{t=0}^n \frac{CF_t}{(1+r)^t}$$

અથવા, NPV=ડિસ્કાઉન્ટેડ રોકડ ઇનફ્લો-ડિસ્કાઉન્ટેડ રોકડ આઉટફ્લો

જ્યાં, A1,A2,...,An = પ્રોજેક્ટના સમગ્ર આયુષ્ય દરમિયાનના યોખ્ખા વાર્ષિક રોકડ પ્રવાહો

r = ડિસ્કાઉન્ટ દર (મૂડીનો ખર્ચ / વૈકલ્પિક વ્યાજ દર)

C_0 = પ્રોજેક્ટનો પ્રારંભિક ખર્ચ (યંત્ર સ્થાપન, ઇન્સ્ટોલેશન અને અન્ય તમામ રોકાણ ખર્ચ સહિત)

n = વર્ષોની સંખ્યા

3. ચોખ્ખા વર્તમાન મૂલ્ય પદ્ધતિના ફાયદા

1. નાણાંના સમય મૂલ્યને ધ્યાનમાં લે છે
આ પદ્ધતિ સ્વીકારી લે છે કે આજનો રૂપિયા ભાવિ રૂપિયાથી વધુ મૂલ્યવાન છે.
2. પ્રોજેક્ટના સમગ્ર આયુષ્યના રોકડ પ્રવાહોને ધ્યાનમાં લે છે
શરૂઆતથી અંત સુધીના તમામ રોકડ પ્રવાહોનું મૂલ્યાંકન થાય છે.
3. યોગ્ય પ્રોજેક્ટ પસંદ કરવામાં સહાયરૂપ
સકારાત્મક NPV ધરાવતા પ્રોજેક્ટ્સ પેઢીના મૂલ્યમાં વધારો કરે છે.
4. સૈદ્ધાંતિક રીતે શ્રેષ્ઠ પદ્ધતિ
આધુનિક નાણાંશાસ્ત્રમાં NPV પદ્ધતિને સૌથી વિશ્વસનીય માનવામાં આવે છે.
5. સ્વીકાર-નકાર માટે સ્પષ્ટ માર્ગદર્શન
NPV ધન, શૂન્ય કે ઋણ છે તેના આધારે નિર્ણય લેવાય છે.

4. ચોખ્ખા વર્તમાન મૂલ્ય પદ્ધતિની મર્યાદાઓ

1. ગણતરીઓ પ્રમાણમાં વધુ હોય છે
ખાસ કરીને ઘણા વર્ષો અને અલગ-અલગ રોકડ પ્રવાહો હોય ત્યારે.

2. યોગ્ય ડિસ્કાઉન્ટ દર નક્કી કરવો મુશ્કેલ
મૂડીનો સાચો ખર્ચ શોધવો હંમેશા સરળ નથી.
3. જોખમમાં તફાવતની અવગણના
વિવિધ પ્રોજેક્ટ્સમાં જુદા જુદા જોખમ હોવા છતાં એક જ ડિસ્કાઉન્ટ દરનો ઉપયોગ થાય છે.
4. પુનઃરોકાણની ધારણા
પદ્ધતિ માન્ય રાખે છે કે રોકડ પ્રવાહો ડિસ્કાઉન્ટ દરે ફરી રોકાણ કરી શકાય છે, જે હંમેશા શક્ય નથી.

5. ઉકેલ – I (Illustration)

પ્રશ્ન:

એક પ્રોજેક્ટનો પ્રારંભિક ખર્ચ રૂ. 1,00,000 છે. તે ચાર વર્ષ માટે અનુક્રમે રૂ. 35,000, 40,000, 30,000 અને 50,000 નો વાર્ષિક રોકડ પ્રવાહ આપે છે. ડિસ્કાઉન્ટ દર 15% છે. NPV શોધો.

વર્ષ	રોકડ પ્રવાહ (રૂ.)	ડિસ્કાઉન્ટ ફેક્ટર @15%	ડિસ્કાઉન્ટેડ રોકડ પ્રવાહ (રૂ.)
1	35,000	0.870	30,450
2	40,000	0.756	30,240
3	30,000	0.658	19,740
4	50,000	0.572	28,600
કુલ			1,09,030

$$NPV=1,09,030-1,00,000=9,030$$

6. સ્વીકૃતિ નિયમ (Acceptance Rule)

- જો $NPV > 0$ → પ્રોજેક્ટ સ્વીકારવો
- જો $NPV = 0$ → પ્રોજેક્ટ સ્વીકારી શકાય
- જો $NPV < 0$ → પ્રોજેક્ટ નકારવો

અહીં NPV ધન ($\text{₹}9,030$) હોવાથી પેઢી આ પ્રોજેક્ટમાં રોકાણ કરશે.

નિષ્કર્ષ

ચોખ્ખા વર્તમાન મૂલ્ય પદ્ધતિ પેઢીને લાંબા ગાળાના રોકાણ નિર્ણયોમાં વિજ્ઞાનસભર, તર્કસંગત અને મૂલ્યઆધારિત માર્ગદર્શન આપે છે. તેથી આધુનિક મૂડી અંદાજપત્રમાં તેને સર્વોત્તમ પદ્ધતિ માનવામાં આવે છે.

આંતરિક વળતરના દરની પદ્ધતિ (IRR Method)

1. સરળ અર્થ

આંતરિક વળતરના દર (IRR) એ એવો વળતરનો દર છે, જેના પર કોઈ પ્રોજેક્ટમાંથી ભવિષ્યમાં મળનારા ડિસ્કાઉન્ટેડ રોકડ પ્રવાહોનો કુલ સરવાળો પ્રોજેક્ટના પ્રારંભિક રોકાણના બરાબર થઈ જાય.

અથવા સરળ શબ્દોમાં કહીએ તો,

- IRR એ તે વ્યાજ દર છે જેના પર પ્રોજેક્ટનું NPV શૂન્ય બને છે.

અર્થાત્,

- જેટલું પૈસું શરૂઆતમાં રોકવામાં આવ્યું છે

- એટલું જ મૂલ્ય પ્રોજેક્ટ ભવિષ્યમાં પેદા કરે છે (સમય મૂલ્ય ધ્યાનમાં રાખીને)

2. ગણિતીય અર્થ (Formula નો ભાવ)

IRR Formula

$$0 = NPV \sum_{t=1}^T \frac{C_t}{(1+IRR)^t} - C_0$$

where,

C_t = Net cash inflow during period t

C_0 = Total initial investment cost

IRR = Internal rate of return

t = Number of time periods

IRR =

$$\frac{A_1}{(1+r)} + \frac{A_2}{(1+r)^2} + \dots + \frac{A_n}{(1+r)^n} - C_0 = 0$$

જ્યાં,

- A_1, A_2, \dots, A_n = પ્રોજેક્ટના જીવનકાળ દરમિયાનના ચોખ્ખા રોકડ પ્રવાહ
- r = વળતરનો આંતરિક દર (IRR)
- C_0 = પ્રોજેક્ટમાં કરાયેલ પ્રારંભિક રોકાણ
- n = વર્ષોની સંખ્યા

□ અહીં આપણે એવો r (દર) શોધીએ છીએ કે જેમાં ઉપરનું સમીકરણ શૂન્ય બને.

3. IRR પદ્ધતિની મૂળ વિચારધારા

- NPV પદ્ધતિમાં આપણે ડિસ્કાઉન્ટ દર જાણીએ છીએ અને NPV શોધીએ છીએ
- IRR પદ્ધતિમાં NPV = 0 રાખીને ડિસ્કાઉન્ટ દર શોધીએ છીએ

આથી

IRR

ને

ઘણીવાર

□ “*Break-even rate of return*” પણ કહેવામાં આવે છે.

આંતરિક વળતરના દરની પદ્ધતિના ફાયદા

1. નાણાંના સમય મૂલ્યને ધ્યાનમાં લે છે

આ પદ્ધતિ સ્વીકારે છે કે આજનો રૂપિયા ભાવિ રૂપિયાથી વધુ મૂલ્યવાન છે, એટલે તે આધુનિક અને વિશ્વસનીય પદ્ધતિ છે.

2. સમગ્ર આર્થિક આયુષ્યના રોકડ પ્રવાહો ધ્યાનમાં લે છે

પ્રોજેક્ટના શરૂઆતથી અંત સુધીના તમામ રોકડ પ્રવાહો ગણતરીમાં લેવામાં આવે છે.

3. વાસ્તવિક નફાકારકતા બતાવે છે

IRR સીધું જ બતાવે છે કે પ્રોજેક્ટ પરથી કેટલા ટકા વળતર મળશે, એટલે મેનેજમેન્ટ માટે તે સમજવા સરળ છે.

4. પસંદગી નફાકારકતા પર આધારિત

વધુ IRR ધરાવતો પ્રોજેક્ટ વધુ નફાકારક માનવામાં આવે છે.

5. પેઢીના મૂલ્યવર્ધન સાથે સુસંગત

જો IRR મૂડીના ખર્ચ કરતાં વધુ હોય, તો પ્રોજેક્ટ પેઢીના મૂલ્યમાં વધારો કરે છે.

આંતરિક વળતરના દરની પદ્ધતિની મર્યાદાઓ

1. સમજવી અને ગણતરી કરવી મુશ્કેલ

IRR સામાન્ય રીતે trial and error પદ્ધતિથી શોધવી પડે છે, જે સમયખોર છે.

2. પુનઃરોકાણની ખોટી ધારણા

આ પદ્ધતિ માન્ય રાખે છે કે તમામ રોકડ પ્રવાહો IRR જેટલા જ દરે ફરી રોકાણ કરી શકાય છે, જે હંમેશા શક્ય નથી.

3. રોકાણના સમય મૂલ્યની અવગણના

જો રોકાણ એકસાથે નહીં પરંતુ અલગ-અલગ વર્ષોમાં થાય, તો તેનું સમય મૂલ્ય ધ્યાનમાં લેવાતું નથી.

4. NPV સાથે વિસંગત પરિણામ

વિવિધ કદ, જીવનકાળ અને રોકડ પ્રવાહ ધરાવતા પ્રોજેક્ટ્સમાં IRR અને NPV અલગ નિર્ણય આપી શકે છે.

ઉદાહરણ (IRR ની ગણતરી – સરળ સમજાવટ)

આપેલ માહિતી:

- પ્રારંભિક રોકાણ = રૂ. 23,000
- આર્થિક જીવન = 5 વર્ષ
- વાર્ષિક રોકડ પ્રવાહ = 10,000 ; 8,000 ; 6,000 ; 4,000 ; 3,000

પગલું 1: 12% પર NPV શોધીએ

12% પર કુલ વર્તમાન મૂલ્ય = રૂ. 23,823
□ આ રોકાણ કરતાં વધારે છે
□ એટલે IRR 12% કરતાં વધુ હશે

પગલું 2: 16% પર NPV શોધીએ

16% પર કુલ વર્તમાન મૂલ્ય = રૂ. 22,046
□ આ રોકાણ કરતાં ઓછું છે
□ એટલે IRR 16% કરતાં ઓછું હશે

પગલું 3: 14% પર ફરી પ્રયાસ

14% પર કુલ વર્તમાન મૂલ્ય ≈ રૂ. 22,894
□ જે રૂ. 23,000 ના ખૂબ નજીક છે
□ તેથી,

IRR ≈ 14%

સ્વીકૃતિ નિયમ (Acceptance Rule)

- IRR > મૂડીનો ખર્ચ → પ્રોજેક્ટ સ્વીકારવો
- IRR = મૂડીનો ખર્ચ → પ્રોજેક્ટ સ્વીકારી શકાય

- $IRR < \text{મૂડીનો ખર્ચ}$ → પ્રોજેક્ટ નકારવો

□ અહીં $IRR 14\%$ છે, તેથી જો મૂડીનો ખર્ચ 14% કરતાં ઓછો હોય, તો પ્રોજેક્ટ સ્વીકારવામાં આવશે.

અંતિમ નિષ્કર્ષ

IRR પદ્ધતિ પ્રોજેક્ટની ટકા આધારિત નફાકારકતા બતાવે છે, તેથી મેનેજમેન્ટ માટે તે ખૂબ આકર્ષક છે. જોકે, તેની મર્યાદાઓને કારણે તેને NPV પદ્ધતિ સાથે જોડીને ઉપયોગ કરવો શ્રેષ્ઠ માનવામાં આવે છે.

1 □ નફાકારકતા સૂચકાંક પદ્ધતિ એટલે શું? (Very Simple Meaning)

નફાકારકતા સૂચકાંક પદ્ધતિ એ એવી પદ્ધતિ છે જે કહે છે કે—

રોકાયેલા દરેક રૂ. 1 પાછળ પેઢીને કેટલો લાભ મળે છે?

અર્થાત,

- “જે પ્રોજેક્ટમાં કરેલું રોકાણ જેટલું વધારે ફાયદો આપે, તે પ્રોજેક્ટ વધુ સારો ગણાય.”

2 □ નફાકારકતા સૂચકાંકનો મૂળ વિચાર

આ પદ્ધતિમાં બે વસ્તુઓ સરખાવાય છે:

વસ્તુ

અર્થ

ડિસ્કાઉન્ટેડ કેશ ઇનફ્લો ભવિષ્યમાં મળનારા રોકડ પ્રવાહનું આજનું મૂલ્ય

ડિસ્કાઉન્ટેડ કેશ આઉટફ્લો પ્રોજેક્ટમાં કરેલું આજનું રોકાણ

3□ સૂત્ર (Formula) – બહુ સરળ રીતે

આમ,

$$PI = \frac{\text{ડિસ્કાઉન્ટેડ કેશ ઇનફ્લો}}{\text{ડિસ્કાઉન્ટેડ કેશ આઉટફ્લો}}$$

અથવા

PI =

ચોખ્ખી રોકડ પ્રવાહનું કુલ વર્તમાન મૂલ્ય

રોકડ પ્રવાહનું કુલ વર્તમાન મૂલ્ય (રોકાણ)

અથવા,

$$PI = \text{લાભ} \div \text{ખર્ચ}$$

4□ PI નો અર્થ કેવી રીતે સમજવો?

PI નું મૂલ્ય અર્થ નિર્ણય

PI > 1 લાભ ખર્ચ કરતાં વધારે ✓ પ્રોજેક્ટ સ્વીકાર

PI = 1 લાભ અને ખર્ચ સમાન □ નિષ્પક્ષ

PI < 1 લાભ ખર્ચ કરતાં ઓછો ✗ પ્રોજેક્ટ નકાર

5□ ઉદાહરણ – I (સરળ ભાષામાં સમજાવટ)

આપેલ માહિતી:

- પ્રારંભિક રોકાણ = રૂ. 1,00,000
- વિવિધ વર્ષોના ડિસ્કાઉન્ટેડ રોકડ પ્રવાહોનું કુલ = રૂ. 1,09,030

ગણતરી:

$$PI (\text{કુલ મૂલ્ય}) = \frac{\text{રૂ. } 1,09,030}{\text{રૂ. } 1,00,000} = 1.09$$

$$PI (\text{ચોક્કમું મૂલ્ય}): 1.09 - 1.00 = 0.09$$

અર્થ:

દર રૂ. 1 ના રોકાણ પાછળ રૂ. 1.09 મળે છે
એટલે કે રૂ. 0.09 નો શુદ્ધ લાભ

□ તેથી, પ્રોજેક્ટ સ્વીકાર્ય છે.

6□ ઉદાહરણ – II (બે પ્રોજેક્ટ વચ્ચે પસંદગી)

મુખ્ય માહિતી:

મુદ્દો	પ્રોજેક્ટ A	પ્રોજેક્ટ B
રોકાણ	60,000	40,000
વાર્ષિક રોકડ પ્રવાહ	18,000	13,000
PI	1.089	1.179

નિર્ણય:

કારણ	પસંદગી
PI વધુ છે	પ્રોજેક્ટ B
દર રૂ. રોકાણ પર વધુ લાભ	પ્રોજેક્ટ B

□ એટલે પ્રોજેક્ટ B વધુ નફાકારક છે.

7□ નફાકારકતા સૂચકાંક પદ્ધતિના ફાયદા (Simple Explanation)

ક્રમ	ફાયદો	સરળ અર્થ
1	સમય મૂલ્યનો વિચાર કરે છે	ભવિષ્યના પૈસાની કિંમત ઘટાડીને ગણે છે
2	રોકાણના કદને ધ્યાનમાં લે છે	મોટા અને નાના પ્રોજેક્ટ વચ્ચે યોગ્ય તુલના
3	મૂડી મર્યાદિત હોય ત્યારે ઉપયોગી	જ્યાં ફંડ ઓછું હોય ત્યાં શ્રેષ્ઠ પસંદગી

8□ નફાકારકતા સૂચકાંક પદ્ધતિની મર્યાદાઓ

ક્રમ	મર્યાદા	સરળ સમજ
1	ગણતરી થોડી મુશ્કેલ	ડિસ્કાઉન્ટિંગ કરવું પડે
2	વળતરનો દર નથી બતાવતી	ફક્ત ગુણોત્તર આપે છે
3	ડિસ્કાઉન્ટ દર પર આધાર	ખોટો દર → ખોટો નિર્ણય

9□ સ્વીકૃતિનો નિયમ (Acceptance Rule)

☐	PI	>	1	→	પ્રોજેક્ટ	સ્વીકાર
☒	PI	<	1	→	પ્રોજેક્ટ	નકાર
☐	એકથી વધુ પ્રોજેક્ટ હોય → ઉચ્ચ PI વાળો પ્રોજેક્ટ પસંદ					

□ એક વાક્યમાં નિષ્કર્ષ (Exam-Oriented)

નફાકારકતા સૂચકાંક પદ્ધતિ એ સમય મૂલ્ય આધારિત પદ્ધતિ છે જે દર રૂ. રોકાણ પાછળ મળતા લાભના આધારે પ્રોજેક્ટની પસંદગી કરવામાં મદદ કરે છે.

□ મૂડીનો પુરવઠો

1□ મૂડીનો પુરવઠો – અર્થ અને વિચાર

મૂડીનો પુરવઠો એટલે

પેઢી પોતાના ધંધાકીય કાર્ય, ઉત્પાદન વિસ્તરણ અને વિકાસ માટે જે તમામ સ્ત્રોતોમાંથી નાણાં એકત્ર કરે છે તે બધા સ્ત્રોતો.

મૂડીનો પુરવઠો માત્ર નાણાં મેળવવાની પ્રક્રિયા નથી, પરંતુ તેમાં નીચેના પ્રશ્નોનો સમાવેશ થાય છે:

- પેઢીને કેટલી મૂડીની જરૂર છે?
- આ મૂડી કયા સ્ત્રોતમાંથી મેળવવી?
- મૂડી કેટલા સમય માટે લેવી?
- આ મૂડી કેટલી કિંમત પર મળશે?

આથી, મૂડીનો પુરવઠો એ લાંબા ગાળાનો અને વ્યૂહાત્મક નિર્ણય છે.

2□ મૂડી ભંડોળ ઊભું કરતી વખતે પેઢી સામે ઊભી થતી સમસ્યાઓ

(A) કેટલી મૂડી ઉપલબ્ધ થશે અને કયા સ્ત્રોતમાંથી મળશે?

આ પ્રશ્નમાં ત્રણ મહત્વના મુદ્દાઓ સામેલ છે:

(૧) મૂડીની જરૂરિયાતનો અંદાજ

પેઢીએ નીચેના પરિબલોને ધ્યાનમાં રાખીને મૂડીની જરૂરિયાત નક્કી કરવી પડે છે:

- પ્રોજેક્ટનું કદ
- ઉત્પાદન ક્ષમતા
- ટેકનિકલ આવશ્યકતા
- કાર્યકારી મૂડીની જરૂર
- જોખમ અને અનિશ્ચિતતા

(૨) મૂડીના સ્ત્રોતોની પસંદગી

પેઢીએ નક્કી કરવું પડે છે કે:

- મૂડી આંતરિક સ્ત્રોતોથી લેવાશે કે બાહ્ય સ્ત્રોતોથી
- દેવાની મૂડી લેવાશે કે માલિકી આધારિત મૂડી
- ટૂંકા ગાળાની કે લાંબા ગાળાની મૂડી

(૩) નિયંત્રણ અને સ્વતંત્રતા

- શેર ઇશ્યૂ કરવાથી માલિકી વહેંચાય છે
- દેવું લેવાથી વ્યાજ અને ચુકવણીનો બોજ વધે છે

અતે, મૂડીનો સ્ત્રોત પસંદ કરવો એ નિયંત્રણ અને જોખમનો પ્રશ્ન પણ છે.

(B) આ મૂડી કેટલી કિંમતે ઉપલબ્ધ થશે?

મૂડી એક દુર્લભ અને ઉત્પાદક સાધન છે.
તે મફતમાં મળતી નથી.

દરેક મૂડી સ્ત્રોતની કિંમત હોય છે:

- દેવાની મૂડી માટે વ્યાજ ચૂકવવું પડે છે
- ઇક્વિટી મૂડી માટે નફામાંથી ભાગ આપવો પડે છે
- પ્રેફરન્સ શેર માટે નિશ્ચિત ડિવિડન્ડ ચૂકવવો પડે છે

મૂડીની કિંમત એ:

- રોકાણ સ્વીકારવું કે નકારવું તેનો આધાર બને છે
- મૂડી અંદાજપત્રના નિર્ણયો માટે ધોરણરૂપ બને છે

3□ મૂડી ભંડોળના સ્ત્રોતો

મૂડી ભંડોળના સ્ત્રોતોને વ્યાપકપણે બે ભાગમાં વહેંચી શકાય છે:

A□ આંતરિક સ્ત્રોતો

આંતરિક સ્ત્રોતો એટલે

પેઢીની અંદરથી ઉત્પન્ન થતી મૂડી.

આ સ્ત્રોતોનું મહત્વ એ છે કે:

- તેમાં બાહ્ય દખલ નથી
- માલિકી અને નિયંત્રણ જળવાય છે
- ખર્ચ ઓછો હોય છે

(a) ધસારા શુલ્ક

ધસારો એટલે:

- મૂડી સાધનોના મૂલ્યમાં થતો ઘટાડો
- જે ખર્ચ તરીકે ગણાય છે

પરંતુ:

- ધસારો રોકડ બહાર જતો ખર્ચ નથી
- તે પેઢી પાસે રોકડ બચાવી રાખે છે

આ રોકડનો ઉપયોગ:

- જૂના સાધનોની બદલી
- નવા પ્રોજેક્ટમાં રોકાણ

માટે થાય છે.

અતે, ઘસારો એ છુપાયેલ આંતરિક મૂડી સ્ત્રોત છે.

(b) જાળવી રાખેલી કમાણી (પ્લો બેક નીતિ)

પેઢી નફાનો અમુક ભાગ શેરધારકોને ડિવિડન્ડ તરીકે આપે છે અને અમુક ભાગ ભવિષ્ય માટે જાળવી રાખે છે.

આ નીતિનો હેતુ:

- ભાવિ વિકાસ
- વિસ્તરણ
- જોખમ સામે સુરક્ષા

પરંતુ:

- ખૂબ ઓછું ડિવિડન્ડ → શેરધારકો અસંતુષ્ટ
- ખૂબ વધુ ડિવિડન્ડ → વિકાસમાં અડચણ

આથી, સંતુલિત ડિવિડન્ડ નીતિ આવશ્યક છે.

B□ બાહ્ય સ્ત્રોતો

બાહ્ય સ્ત્રોતો એટલે:

મૂડીબજાર અથવા નાણાં સંસ્થાઓમાંથી મેળવેલી મૂડી.

મુખ્ય બાહ્ય સ્ત્રોતો:

- બોન્ડ અને ડિબેન્ટર
- નવા શેરનો ઇશ્યુ
- પ્રેફરન્સ શેર
- રૂપાંતરયોગ્ય સિક્યોરિટીઝ
- બેન્ક અને નાણાં સંસ્થાઓમાંથી લોન

આ સ્ત્રોતો:

- મોટી મૂડી પૂરી પાડે છે
- પરંતુ જોખમ અને બોજ વધારતા હોય છે

4□ મૂડીની કિંમત

મૂડીની કિંમત – અર્થ

મૂડીની કિંમત એટલે:

પેઢીએ પોતાના વ્યવસાય માટે ભંડોળ મેળવવા બદલ જે દર અથવા કિંમત ચૂકવવી પડે છે.

મૂડીની કિંમતનું મહત્વ

- મૂડી અંદાજપત્રના નિર્ણયો માટે આધાર
- રોકાણ સ્વીકારવાનો કે નકારવાનો ધોરણ
- જોખમનું પ્રતિબિંબ

જો:

- પ્રોજેક્ટનું વળતર > મૂડીની કિંમત → પ્રોજેક્ટ સ્વીકાર
- પ્રોજેક્ટનું વળતર < મૂડીની કિંમત → પ્રોજેક્ટ નકાર

મૂડીની કિંમત નક્કી કરનારા પરિબલો

1. દેવાની મૂડી અને ઇક્વિટી મૂડીનું બજાર મૂલ્ય
2. મૂડી ઊભી કરવાની ખર્ચ (ફ્લોટેશન ખર્ચ)
3. પેઢીનું મૂડી માળખું
 - વધારે ઇક્વિટી → ઊંચી મૂડી કિંમત
 - વધારે દેવું → નાણાકીય જોખમ

પેઢી બાહ્ય મૂડી કેમ ટાળે છે?

- નિર્ણયક્ષમતામાં ઘટાડો
- વ્યાજ અને ચુકવણીનો બોજ
- પ્રતિષ્ઠાને નુકસાન
- મેનેજમેન્ટની નોકરી પર જોખમ

આથી, પેઢીઓ સામાન્ય રીતે:

1. આંતરિક સ્ત્રોતો
2. પછી દેવું
3. અંતે શેર ઇશ્યૂ

આ ક્રમ અનુસરે છે.

5□ મૂડી અંદાજપત્રના નિર્ણયોમાં સામેલ પગલાં

1. વિવિધ રોકાણ વિકલ્પોની ઓળખ
2. યોગ્ય મૂલ્યાંકન પદ્ધતિ પસંદ કરવી
3. નફા, રોકડ પ્રવાહ અને ખર્ચ-લાભનું વિશ્લેષણ
4. ઉપલબ્ધ ભંડોળનો અંદાજ
5. ઉપલબ્ધ મૂડીમાંથી મહત્તમ નફો મેળવવો

6□ મૂડી અંદાજપત્રની પ્રક્રિયા

1□ રોકાણ દરખાસ્તોની ઓળખ

- ટોચના તથા નીચલા સ્તરેથી દરખાસ્તો આવે છે
- વિભાગીય વડાઓ દરખાસ્તો તૈયાર કરે છે

2□ દરખાસ્તોની છટણી

- ઉપલબ્ધ સંસાધનો સાથે સરખામણી
- અયોગ્ય દરખાસ્તો દૂર કરવી

3□ મૂલ્યાંકન

વિવિધ પદ્ધતિઓ વડે મૂલ્યાંકન:

- પરત ચૂકવણી પદ્ધતિ
- ચોખ્ખું વર્તમાન મૂલ્ય
- આંતરિક વળતર દર
- જોખમ વિશ્લેષણ

દરખાસ્તોના પ્રકાર:

- સ્વતંત્ર
- આશ્રિત
- પરસ્પર વિશિષ્ટ

4□ પ્રાથમિકતા નક્કી કરવી

- વધુ નફાકારક અને આર્થિક રીતે યોગ્ય દરખાસ્તોને પ્રાથમિકતા

5□ અંતિમ મંજૂરી

આધાર:

- નફાકારકતા
- નાણાકીય સ્થિતિ
- બજાર પરિસ્થિતિ
- જોખમ

6□ અમલીકરણ

- જવાબદારીઓ ફાળવવી
- સમય અને ખર્ચ નિયંત્રણ
- કાર્યની દેખરેખ

7□ પ્રતિસાદ અને કામગીરી સમીક્ષા

- અપેક્ષિત અને વાસ્તવિક પરિણામોની તુલના
- ખામીઓ સુધારવી
- ભાવિ નિર્ણયોમાં ઉપયોગ

□ અંતિમ નિષ્કર્ષ

મૂડીનો પુરવઠો, મૂડીની કિંમત અને મૂડી અંદાજપત્ર એ માત્ર નાણાંકીય પ્રક્રિયા નથી, પરંતુ પેઢીના દીર્ઘકાળીન વિકાસ અને અસ્તિત્વના આધારસ્તંભ છે.

રોકાણ દરખાસ્તો (પ્રોજેક્ટ)નું મૂલ્યાંકન કરવાની પદ્ધતિઓ

- સરળ અને સ્પષ્ટ ટેબ્યુલેટેડ સમજાવટ

ક્રમ	પદ્ધતિનું નામ	શું માપે છે? (Simple Meaning)	આધાર શું છે?	નિર્ણય ક્યારે લેવાય?
1	રોકડ પરત ચૂકવણી પદ્ધતિ (Payback Period)	રોકાયેલું પૈસું કેટલા વર્ષમાં પાછું મળે	રોકડ પ્રવાહ	ઓછો સમય = સારી દરખાસ્ત
2	સરેરાશ વળતર દરની પદ્ધતિ (Average Rate of Return)	રોકાણ પર સરેરાશ નફાનો દર	ખાતાકીય નફો	વધુ ARR = સ્વીકાર
3	ચોખ્ખું વર્તમાન મૂલ્ય (Net Present Value)	પ્રોજેક્ટ મૂલ્ય વધારશે કે નહીં	સમય મૂલ્ય + રોકડ પ્રવાહ	NPV > 0 હોય તો સ્વીકાર
4	આંતરિક વળતર દર (Internal Rate of Return)	પ્રોજેક્ટ કેટલો % વળતર આપે	ડિસ્કાઉન્ટ દર	IRR > મૂડી ખર્ચ
5	નફાકારકતા આંક (Profitability Index)	દર રૂ. રોકાણ પર મળતું મૂલ્ય	વર્તમાન મૂલ્ય	PI > 1 હોય તો સ્વીકાર

દરેક પદ્ધતિને એક વાક્યમાં સમજો

પદ્ધતિ	એક લાઇનમાં સમજાવટ
Payback Period	“પૈસા કેટલા સમયમાં પાછા આવશે?”
ARR	“સરેરાશ નફાનો દર કેટલો છે?”
NPV	“પ્રોજેક્ટ પેઢીનું મૂલ્ય વધારશે કે નહીં?”
IRR	“પ્રોજેક્ટ પોતે કેટલો % વળતર આપે છે?”
PI	“દર રૂ. રોકાણ પાછળ કેટલો ફાયદો?”

પરીક્ષામાં લખવા માટે તૈયાર જવાબ (Simple)

રોકાણ દરખાસ્તોનું મૂલ્યાંકન કરવા માટે **Payback Period, Average Rate of Return, Net Present Value, Internal Rate of Return** અને **Profitability Index** જેવી પદ્ધતિઓ ઉપયોગમાં લેવાય છે. આ પદ્ધતિઓ દ્વારા રોકાણની નફાકારકતા, જોખમ અને મૂડી પર મળતું વળતર માપવામાં આવે છે.